

Tots a la pista: el circ a les classes d'educació física*

Everyone in the Ring: the Circus in Physical Education Classes

TERESA ONTAÑÓN BARRAGÁN
MARCO ANTONIO COELHO BORTOLETO
Facultat d'Educació Física
Universidade Estadual de Campinas (Brasil)

Autora per a la correspondència
Teresa Ontañón Barragán
teonba@gmail.com

Resum

Considerant la significativa introducció del circ en els espais escolar i extraescolar en els últims anys, aquest estudi té com a objectiu presentar dues experiències pedagògiques en què les activitats circenses van guanyar protagonisme com a part del contingut curricular de l'educació física. Per a això, vam visitar les classes d'un col·legi d'educació primària a Brasil i un institut d'educació secundària a Espanya, institucions on aquest contingut forma part del projecte pedagògic des de fa més de cinc anys. Els fets observats revelen que el circ es presenta com un contingut innovador i motivador amb excel·lents acceptació i participació de l'alumnat. D'altra banda, els docents responsables apunten que el circ i l'art d'una manera més àmplia són importants components pedagògics en virtut del seu potencial creatiu i expressiu. A l'últim, la descripció d'aquestes experiències ens permet debatre sobre les modalitats circenses desenvolupades, així com les dificultats afrontades pels docents durant la posada en marxa d'aquest contingut.

Paraules clau: activitats circenses, educació física, circ, currículum escolar

Abstract

Everyone in the Ring: the Circus in Physical Education Classes

Bearing in mind the significant introduction of the circus into school and extracurricular activities over recent years, this study aims to present two educational programmes in which circus activities have gained prominence as part of the Physical Education curriculum. To that end we visited classes in a primary school in Brazil and a secondary school in Spain, where this discipline has been part of the study programme for more than 5 years. The facts observed reveal that the circus is presented as innovative and motivating discipline with excellent student acceptance and participation. Moreover, the teachers in charge notice that the circus and art in a wider sense are important educational components by virtue of their creative and expressive potential. Finally, the description of these experiences enables us to discuss the circus modalities used and the difficulties faced by teachers during the implementation of this discipline.

Keywords: circus activities, physical education, circus, school curriculum

Introducció

Les arts del circ, com jo les entenc, poden oferir oportunitats als professors per estimular els nens a participar en activitats que els ajudin a explorar i apreciar el moviment desenvolupant una actitud positiva envers aquesta nova experiència de moviment (Price, 2012, pàg. 3).¹

Les arts del circ es troben en plena expansió especialment en l'àmbit educatiu, ja que ofereixen un con-

tingut nou i sobretot un nou camí per a l'educació física a l'escola, com suggereixen estudis en diferents països: Gaquiè (1992) i Fouchet (2006) a França; Aguado i Fernández (1992) i Invernó (2003) a Espanya; Bortoleto i Machado (2003) i Duprat i Gallardo (2010) a Brasil; Price (2012) a Nova Zelanda; Gómez (2007) a Argentina; Kelber-Bretz (2007) i Blume (2010) a Alemanya, i Leper i Van Maele (2001) a Holanda, entre d'altres. Els

* Investigació parcialment subvencionada pel Consell Nacional de Suport a l'Ensenyament Superior (CAPIS, Brasil) i que forma part del treball complet de tesi de màster disponible en Ontañón, 2012.

¹ Traducció lliure dels autors. Text original: "Circo arts, I contend, can provide opportunities for teachers to engage children in activities that assist them to explore and appreciate movement, developing positive attitudes about the new movement experiences they undertake."

nombrosos estudis dels professionals d'educació física disponibles en la literatura (Ontañón, Bortoleto, & Duprat, 2012) revelen el circ com un contingut ampli que s'ajusta perfectament a la diversitat trobada a les classes i que alhora desperta el sentit lúdic i simbòlic del circ (Fodella, 2000). D'altra banda, les evidències presents en la literatura indiquen que el circ ofereix un important espai per al desplegament de valors, superació dels límits, convivència i creació col·lectiva, tal com afirma Hotier (2003).

L'èxit del circ a l'escola es veu reflectit en els plans d'estudi d'educació física segons investigacions recents (Abrahão, 2011; Bortoleto & Celante, 2011). Aquest panorama fa evident la necessitat d'investigar en aquest camp per poder conèixer de prop les experiències pedagògiques que estan duent a terme diversos professors i institucions.

Considerant els arguments anteriors, el nostre propòsit és debatre com s'està desenvolupant aquesta relació entre el circ i l'educació física a partir de la descripció de dues situacions reals en què es presenten com un mitjà per aconseguir una educació artística, estètica i corporal centrant-se en la creativitat, l'autonomia i la postura crítica de l'alumnat (Invernó, 2004; Bortoleto, 2006).

El camí recorregut

Les experiències pedagògiques descrites en aquesta ocasió van ser estudiades a partir de l'observació (directa, sistematitzada i no participativa) de les classes d'educació física i de les trobades amb els professors responsables d'aquestes (Lakatos & Marconi, 1991; Anguera, 1999).

La quantitat de classes analitzades, així com el període de les observacions van ser definides en funció de la planificació anual dels professors responsables i del criteri d'exhaustivitat, és a dir, del moment en què percebíem que les informacions començaven a repetir-se (Gil Flores & Rodríguez, 1996; Anguera, 1999).

Les institucions escolars estudiades van ser l'escola Curumim de Campinas (São Paulo, Brasil) d'educació primària, on vam observar 27 sessions, i l'IES Narcís Monturiol de Figueres (Catalunya, Espanya) d'educació secundària, on vam observar 11 sessions.

L'elecció d'institucions de dos països diferents va ser motivada per la possibilitat de poder observar dos contextos diferents que comparteixen un mateix contingut,

i fem ressaltar que aquesta decisió no pretenia tenir un caràcter comparatiu, sinó més aviat descriptiu, cercant conèixer els elements contextuals i els principis pedagògics en cadascuna de les experiències.

D'altra banda, aquesta selecció es va efectuar també pel fet que ambdós països desenvolupen, des de fa més d'una dècada, propostes que inclouen l'ambient educatiu, el recreatiu o els projectes socials, com revelen els estudis de Brozas (1999) o Comes, García, Mateu i Pomar (2000), en el cas d'Espanya, i Baroni (2006), Duprat i Bortoleto (2007) i Bortoleto, Claro, Pinheiro i Serra (2011), en el cas de Brasil.

Així mateix, es va optar per aquestes escoles perquè, a través d'una consulta de textos especialitzats (Ontañón et al., 2012) vam localitzar relats d'aquestes dues experiències que en destacaven la qualitat desenvolupades en ambdós centres escolars (Invernó, 2003, 2004; Bortoleto 2010; Mateu, 2010). El principal criteri de selecció d'aquestes institucions va ser que havien d'haver ofert el circ com a contingut per un mínim de 3 anys i tenir-lo a més a més com contingut curricular (regular), i ens vam assegurar així que no era una possibilitat desenvolupada de manera esporàdica o irregular.

La pista i l'escola

L'escola Curumim

Entre els mesos d'abril i maig de 2011 vam assistir a les classes d'educació física al col·legi Curumim, a la ciutat de Campinas (São Pau, Brasil), institució privada d'educació primària el projecte pedagògic de la qual es basa en els principis de la pedagogia Freinet i en el qual destaquen la promoció de lliure expressió, l'autonomia i cooperació, principalment. En aquest context, els objectius pedagògics s'orienten al foment de la creativitat i pretenen una educació integral sempre a partir de les idees i interessos dels alumnes.

El professor responsable, Thiago Sales, llicenciat en Educació Física, artista i membre del Grup d'Investigació de l'Art Circense (CIRCUS - UNICAMP), va incorporar les activitats circenses a les seves classes fa cinc anys. Amb les seves pròpies paraules, Thiago ens explica el motiu que el va portar a elegir aquestes activitats com a contingut de les seves classes:

Sempre em va cridar l'atenció la possibilitat de poder treballar amb un contingut que escapés de l'esport, que

tradicionalment és més treballat a les classes, i particularment per ser quelcom del terreny de les arts, de les activitats artisticoexpressives, perquè penso que això crea possibilitats d'aprenentatge que altres pràctiques més utilitzades en l'educació física no tenen. (Traducció lliure dels autors)

La metodologia de les classes cercava optimitzar i ampliar la participació dels alumnes sempre a partir dels conceptes de la pedagogia Freinet; d'aquesta manera, el professorat els organitzava per tallers² (estacions o espais d'aprenentatge) donant a les activitats un sentit més artístic i potser més artesanal (de percepció i elaboració constant i individual). Un format similar al presentat per Coasne (1992).

Al començament de la classe, professorat i alumnat es reunien en cercle per debatre les activitats que farien i per respondre a les possibles preguntes o suggeriments dels alumnes. A continuació es repartien pels tallers (normalment tres) per fer les activitats proposades en petits grups en rotació al llarg de la classe. El professorat romania sempre en un dels tallers, generalment aquell en què la seva presència era més requerida per qüestions de seguretat i fluïdesa de les activitats.

Vam apreciar que aquesta organització funcionava molt bé amb alumnes ja familiaritzats amb la metodologia, que requeria un cert nivell d'autonomia i responsabilitat de part seva. A més a més, un factor important va ser l'excel·lent aprofitament dels materials, espai i temps de pràctica. Només en les activitats de teles i acrobàcia vam observar una espera major, justificada per raons de restricció de material i sobretot per qüestions de seguretat, que feien que el professorat hagués de romandre més pròxim als alumnes en aquestes situacions. En aquest cas el professorat va desenvolupar un conjunt de regles i precaucions per aconseguir la màxima seguretat possible per als seus alumnes, criteris fonamentals per a qualsevol que actuï en aquest àmbit.

Vam percebre, a més a més, que el professorat cercava sovint alternatives per a la fabricació d'elements circenses, especialment dels objectes portàtils (malabars), i oferia la possibilitat de construir un material pedagògic a partir de materials reciclables o de baix cost. Aquesta estratègia no sols l'ajudava en el desen-

volupament de l'activitat, sinó que, com vam poder observar, permetia als alumnes aprendre a construir els seus propis materials i inclòia en l'experiència pedagògica altres aspectes motrius com la creativitat, la sociabilitat o la camaraderia, coincidint amb les indicacions d'Invernó (2003), Duprat i Gallardo (2010) o Bortoleto (2010).

Altres materials més grans, com les teles, van ser adquirits per la mateixa escola al llarg dels anys. Això va ocórrer després que els directors observessin el potencial del contingut que motivava l'interès dels alumnes i que sobretot valoressin l'esforç del professorat per oferir un contingut nou i articulat amb el projecte pedagògic del col·legi. De fet, en tot moment vam poder observar un incondicional suport institucional en les propostes d'aquest professor o professora, ja que el projecte pedagògic que Thiago desenvolupava encaixava a la perfecció en els objectius i principis de la pedagogia Freinet, com hem dit, fent de les activitats circenses un potent mitjà per al desplegament de les competències artístiques, expressives i comunicatives (Fouchet, 2006; Mateu & Bortoleto, 2011; Price, 2012).

El currículum es va elaborar considerant l'edat dels alumnes així com l'experiència prèvia d'aquests. Vam veure un professor preocupat per oferir exercicis amb una dificultat adequada als seus alumnes, jocs introductoris a les diferents modalitats circenses (Bortoleto, 2006), deixant que els alumnes exploressin i experimentessin amb el material, com també defensaven Invernó (2003) i Duprat i Gallardo (2010). L'objectiu pedagògic principal del professor era poder oferir un ampli repertori d'activitats circenses amb la intenció d'ampliar gradualment les experiències dels alumnes sobre aquest llenguatge artístic, així com permetre que aquests gaudissin de les classes.

Val la pena recalcar que les activitats proposades no estaven restringides a la mera pràctica o a la reproducció de tècniques circenses, sinó que eren discutides i contextualitzades constantment, de manera que permetien el contacte directe dels alumnes amb artistes circenses i feien possible una comprensió dilatada dels aspectes estètics, ètics, històrics i per descomptat tècnics del circ, com defensaven Vendruscolo (2009), Duprat i Gallardo (2010) i Bortoleto (2011).

Amb referència als continguts tractats, durant les classes vam registrar les modalitats següents: xanques,

² Anomenats pel professor "atelier", terme utilitzat en la pedagogia Freinet perquè hi ha una referència i simbolisme directes amb l'àmbit artístic

Espectacle de teles fet a l'escola

rola-bola, acrobàcia individual, teles, plat xinès / barret d'equilibri i cèrcols (malabars). Tenim així una elecció de modalitats aèries, d'equilibri, acrobàtiques i de manipulació d'objectes (malabars), una varietat també emparada per Duprat i Bortoleto (2007).

A partir de les reaccions dels alumnes, vam poder percebre que unes activitats eren més adequades que d'altres depenent de l'edat d'aquests. Vam notar que la pràctica de xanques, malabars i acrobàcia de sòl presentava millors resultats a partir de la tercera sèrie (equivalent a 3r de primària), ja que alumnes més petits experimentaven algunes dificultats, especialment quant a pes i grandària del material i al control motriu, aspectes ja discutits en el treball de Bortoleto i Machado (2003) i Comes et al. (2000) en el cas dels malabars.

Les teles, única experiència en l'àmbit de les modalitats aèries, va ser la gran estrella de les pràctiques proposades. Tots els alumnes participaven amb entusiasme, ja que tenien l'oportunitat de provar una activitat poc comuna o totalment nova per a molts d'ells. Vam observar, a més a més, que en la pràctica de les teles

els nois experimentaven més dificultat per fer els exercicis proposats que les noies. Reflexionant sobre això al costat del professor, vam percebre que els nois intentaven pujar les teles únicament amb la força dels braços, sense usar les cames; una tècnica poc eficient. D'altra banda, les noies, conscients o amb la intuïció que no serien capaces de pujar només amb la força dels braços, cercaven una manera més eficaç d'ascens, usant també les cames, desenvolupant una tècnica més eficient que la dels nois i demostrant satisfacció en fer amb èxit els exercicis proposats.

Volem destacar el plaer demostrat pels alumnes en practicar aquestes activitats; constantment els vèiem molt entusiasmats indagant sobre les activitats que practicarien en les pròximes classes, igual que en l'experiència relatada per Takamori, Bortoleto, Liporini, Dinyin i Di Cavallotti (2010), condició que entenem que és extremament favorable per a qualsevol proposta pedagògica.

Encara que la major part del temps vam veure actituds cooperatives i bones relacions, també vam observar algunes situacions en les quals els alumnes semblaven desmotivats amb l'activitat, especialment als tallers sense la presència del docent: en aquestes situacions, els alumnes començaven a conversar entre ells i a desentendre's del material i de l'activitat proposada, encara que cal dir que, en el moment en què el professor proposava algun exercici o desafiament diferent, els alumnes tornaven ràpidament a l'activitat i es manifestaven novament contents i participatius. Aquesta reconducció de les activitats, fruit de l'atenció i observació de la resposta dels alumnes pel professor és sens dubte un factor decisiu per a l'efectivitat de la proposta pedagògica.

De qualsevol manera, la participació dels alumnes de manera general va ser percebuda com a molt bona durant totes les sessions observades, sensació corroborada pel discurs del professor durant l'entrevista:

En relació amb la participació, és pràcticament del cent per cent. [...] Veig que els agrada participar, demanen fer teles, plat, etc., i el circ té aquest avantatge, ja que té una gamma d'activitats ben diversa, acaba agradant. Està clar que uns preferiran el rola-bola a les teles, però l'avantatge de treballar amb els tallers és que de vegades podran fer una activitat que els agrada més o menys i de vegades una altra que els agrada molt. Llavors això acaba contribuint a mantenir l'interès viu. (Traducció lliure dels autors)

A l'últim, cal destacar una altra qüestió important, observada en relació amb els alumnes que presentaven algun tipus de discapacitat,³ la integració de la qual amb els altres i amb les activitats proposades va ser òptima. Vam veure com els seus companys ajudaven i col·laboraven amb ells quan era necessari acompanyant-los fins a la classe, ajudant-los a posar-se i treure's les sabatilles, etc. Tots els alumnes, sense excepció, van participar en les activitats conforme a les seves possibilitats. Un exemple que ens va marcar va ser el d'una alumna amb paràlisi cerebral que a causa de les seves restriccions motrius no podia participar en l'activitat de xanques: així i tot, es va quedar al taller de plat xinès tractant de desenvolupar diferents habilitats i jugant amb els altres companys. Al taller de teles, per esmentar un exemple, el professor la va ajudar a pujar per gronxar-se, i un immens somriure va mostrar el plaer que va viure en aquell moment. Veient això, opinem que les activitats circenses es presenten, tant en aquesta experiència com en altres textos trobats (Baroni, 2006; Fouchet, 2006; Invernó, 2003), com una pràctica inclusiva, en la qual és possible garantir la participació de tots els alumnes individualment i col·lectivament. Això és possible gràcies a la dedicació i disposició del professorat i dels companys per trobar solucions i alternatives a fi que la integració sigui completa, com va ocórrer, per exemple, a l'escola José de Calasanz (Belo Horizonte, Brasil), en la qual la professora responsable va fer aquesta integració amb gran efectivitat. En les seves pròpies paraules, "el projecte va donar valor a les classes com un espai orientat a una pràctica corporal en què tots poden participar, independentment de la seva condició" (Nicolielo, 2012, pàg. 3).

L'IES Narcís Monturiol

Continuant amb la nostra investigació, al mes de novembre de 2011 vam presenciar les activitats a l'Institut d'Ensenyament Secundari Narcís Monturiol, situat a la ciutat de Figueres (Catalunya), institució pública que atén alumnes de secundària, batxillerat i cicles formatius.

El projecte pedagògic de l'institut considera l'educació com un procés global que té com a objectiu desenvolupar en els alumnes la capacitat d'adaptar-se i afrontar

Espai on es feien les activitats

noves situacions, així com fomentar el treball en grup, potenciant les capacitats dels alumnes en igualtat de condicions i fomentant la integració de l'alumnat (Invernó, 2004).

El professor responsable de les classes, Josep Invernó, és doctor en Educació Física i autor de diverses publicacions en relació amb el circ en l'educació física. Segons ens va informar, va començar a treballar amb aquest contingut a l'institut fa quinze anys amb classes senzilles i eventuais. Així, davant els resultats positius, va optar per augmentar el repertori d'activitats any rere any, cercant cursos de formació específica en diferents modalitats circenses i, gradualment, convertint el coneixement adquirit durant la seva formació continuada en un contingut educatiu.

Els objectius educatius estaven ben clars i eren conseqüents amb el projecte pedagògic de l'institut, tal com revelen les paraules del professor:

Per a mi, és un plat perfecte. [...] Hi ha una millora de tots els alumnes en els àmbits motriu, cognitiu, social i emocional. La repercussió del circ en l'educació física és real. Penso que en altres llocs pot ser fins i tot una activitat alternativa, però no aquí, on va passar a ser una pràctica normalitzada. I, bé, m'agradaria pensar que d'aquí a cinc anys el circ serà un contingut normalitzat en l'àrea, ni per a millor ni per a pitjor, simplement un contingut diferent de l'esport tradicional, que també és necessari. Però cal saber que l'educació física és més rica que tot això.

³ Hi havia alumnes amb síndrome de Down i autisme, així com altres alumnes amb problemes d'atenció i en algun cas amb problemes motrius i un cert grau de paràlisi. Una experiència similar a la presentada per Nicolielo (2012).

El mètode d'ensenyament emprat es basa en la recerca del creixement de l'alumnat en els àmbits personal, social i cognitiu. El seu discurs va apuntar que el projecte pedagògic estava orientat al foment de la cooperació i al desenvolupament de l'autonomia de l'alumnat promovent les relacions interpersonals de manera positiva.

Segons ens va explicar Josep, durant els primers anys el circ, com ell prefereix anomenar-lo, apareix de manera introductòria amb elements o modalitats més simples, com malabars i xanques, de manera similar a allò que s'ha relatat a l'escola brasilera per, així, en els anys següents, introduir modalitats més complexes com el monocicle, les teles o el trapezi, entre d'altres.

En l'actualitat, el circ està present en tots els anys de secundària, convertint l'educació física en una formació continuada sobre el tema. Segurament aquest és un dels motius de les destacades competències percebudes en els alumnes, el resultat dels quals es converteix en espectacle, com veurem més endavant.

En relació amb el procés educatiu, al principi del curs, els alumnes segueixen una metodologia fonamentada en la lliure exploració, jugant i experimentant amb les diferents modalitats. En un segon moment, el professor fa un descobriment guiat (o mitjançat) oferint algunes idees i consells als alumnes. Finalment, un vegada que aquests coneixen les habilitats bàsiques de cada modalitat, permet que practiquin lliurement segons les seves preferències, com revela el seu propi discurs:⁴

[...] i a partir d'aquí són ells mateixos que van creant desafiaments i petits objectius mitjançant l'ús de les figures,⁵ també per respectar el temps de maduració de cada un. Jo intento no controlar el procés d'ensenyament-aprenentatge, que siguin ells mateixos els que es controlin. Per a mi, aquesta metodologia consisteix a crear reptes i objectius, perquè si el professor planteja objectius i reptes però els alumnes no volen arribar-hi crec que no servirà de res. "La bola" ha d'estar amb els alumnes i ells han de voler aprendre.

De manera sintètica, les activitats exercides durant les observacions van incloure modalitats de manipulació d'objectes (malabars amb pilotes, diàbolo, pilotes de rebot, plat d'equilibri, etc.), modalitats aèries, incloses teles, trapezi, dansa aèria i dansa vertical,⁶ i equilibri sobre objectes, on destaquen les xanques, el monocicle i la bola d'equilibri. Tot un ampli ventall de possibilitats, a les quals els alumnes poden accedir i trobar les que més els agradin.

Durant el període que vam assistir a les classes, vam percebre que es mantenia sempre la mateixa estructura, és a dir, els alumnes practicaven lliurement, individualment o col·lectivament en les activitats, demanant ajuda al professor quan necessitaven alguna orientació i, a partir de les recomanacions donades, canviaven de modalitat cada cert temps, encara que es percebia clarament que la majoria tenia preferència per alguna activitat, a la qual dedicava més temps. Això significa que el temps educatiu era flexible i utilitzat de manera singular segons les motivacions dels alumnes.

Era evident que aquest sistema de treball formava part de la dinàmica de l'escola, la qual cosa permetia, per exemple, que el professor es quedés, en moltes classes, observant les activitats, intervenint només quan creia que era necessari, especialment en la pràctica de les teles i el trapezi per motius de seguretat. Una "autonomia" fonamental dins el model pedagògic emprat.

Vam percebre també que aquest sistema afavoreix el bon aprofitament de la classe. De fet, vam observar que els alumnes participaven al llarg de tota la classe sense ser pressionats. D'altra banda, el *feedback* del professor era més subtil i esporàdic, en general de manera individual. Aquesta dinàmica no ens va semblar negativa, tot al contrari, ja que els mateixos alumnes s'ajudaven en les diferents activitats ensenyant-se els uns als altres, reflectint de manera optimitzada el model d'ensenyament-aprenentatge cooperatiu defensat per Josep.

En més d'una ocasió vam poder observar com els alumnes més experts compartien coneixements o ensenyaven als alumnes novinguts alguna de les

⁴ Estratègia pedagògica que ens recorda la proposta expressada en el llibre *Desarrollo psicológico y educación*, elaborat per Coll, Palacios i Marchesi (2004).

⁵ Hi havia cartells penjats pel pavelló que explicaven diferents exercicis i trucs de diferents modalitats circenses (malabars, teles, trapezi...).

⁶ La dansa aèria és una fusió entre la dansa contemporània i les arts circenses en què la coreografia es fa normalment elevada verticalment respecte al sòl amb auxili de cordes i és necessari l'ús de tècniques i equipaments d'escalada. D'altra banda, la dansa vertical té el mateix format i tècniques utilitzades i es diferencia de l'anterior perquè utilitza una paret o façana com a suport per fer les coreografies i acrobàcies.

modalitats. Fins i tot, en una de les classes vam veure com una alumna ensenyava dansa vertical a una altra companya (d'origen àrab), que no parlava espanyol i que acabava d'arribar a Espanya. Malgrat aquesta limitació d'idioma, per mitjà de gestos i algunes paraules en un anglès poc fluid, ambdues van aconseguir practicar, comunicar-se i fins i tot compartir rialles.

Un altre aspecte rellevant, en relació amb el projecte pedagògic d'aquesta escola, va ser la creació dels espectacles circenses.⁷ Segons ens va relatar Josep, cada dos anys els alumnes més grans voluntàriament participaven en la creació d'un espectacle per tancar l'any escolar. Aquest projecte es basa en la idea que tothom participi igual en un exercici merament cooperatiu i creatiu, fet amb la participació de diferents professors i àrees de l'institut, inclosos també els cicles formatius.

L'elaboració de l'espectacle en la recerca de l'element artístic de les activitats circenses és també una manera de sintetitzar els coneixements tractats a les classes; aquesta acció és també defensada per molts estudiosos sobre el tema, inclosos Fouchet (2006); Duprat i Gallardo (2010) i Takamori et al. (2010). Així, veiem que el context artístic del qual deriven aquestes activitats no ha de ser ignorat, ja que és exactament amb aquest tipus d'experiències que els alumnes entren en contacte amb tot el potencial expressiu, afectiu, emocional i comunicatiu de les arts del circ, com afirmen Pitarch (2000) i Bortoleto (2011).

Durant el període de l'observació a Figueres, també vam tenir l'oportunitat de presenciar una classe una mica diferent: els alumnes de 2n d'ESO, que es mostaven realment interessats en les activitats circenses, juntament amb el professor, van fer una sortida per la ciutat en "cercavila", equipats amb monocicles, xanques, pilotes, maces, cèrcols, etc. Van passar pels principals carrers i places de la ciutat, davant la mirada atenta i curiosa dels veïns, familiars i transeünts que van trobar pel camí.

Va ser emocionant veure els alumnes com mostraven, fora de l'espai escolar, allò que havien après a les classes, amb orgull de si mateixos i molt satisfets; per això considerem que, amb les degudes mesures de seguretat, aquesta activitat pot ser de gran impacte en la

Assaig de l'espectacle DesAstres Tours

formació dels alumnes, ja que té lloc en un espai regit per altres regles (relativament diferents de les de l'espai escolar), promovent l'institut com un espai de generació de coneixement.

Aquesta motivació observada durant la sortida va ser igualment percebuda durant les classes, fet que ens indica que estem davant un contingut motivador i captivador, que quan és administrat adequadament aconsegueix resultats interessantíssims, com també destaquen altres estudis (Duprat & Bortoleto, 2007; Hotier, 2003; Vendruscolo, 2009).

Finalment, vam notar que, malgrat veure una estructura d'aula bastant lliure i poc directiva, els valors educatius sobre els quals el professor discorria durant l'entrevista estaven sempre presents. Després de moltes classes, es van observar pocs conflictes, i quan succeïen eren resolts sense la mediació directa del professor. Així, els alumnes compartien el material i canviaven d'activitat de manera fluida i respectuosa, mostrant una gran cohesió grupal i una integració de tots els alumnes. En aquest sentit, vam observar com l'autoestima dels alumnes es veia afavorida per l'ampli repertori d'activitats que el circ ofereix, en el qual tots acaben trobant almenys una activitat en què poden destacar.

Conclusions

La visita a les dues institucions ens va permetre conèixer de prop aquestes experiències relatades en els

⁷ Malgrat que l'estructura de l'espectacle és senzilla, percebem que els resultats són excepcionals pel que fa a la qualitat, participació i interès dels alumnes, com vam poder observar en el material ofert pel professor responsable. Informació sobre els espectacles o altres dades d'interès poden ser consultades en Invernó (2003) o en la pàgina web <http://www.josepinverno.com>.

Sortida dels alumnes per la ciutat o cercavila durant el festival Circavila celebrat a Figueres el 2012

textos especialitzats (Ontañón et al., 2012), confirmant que es tracta de dos projectes pedagògics sòlids, orientats i d'acord amb els objectius de les seves respectives institucions.

Malgrat fer-se en contextos molt diferents, en ambdós centres vam veure una bona sistematització dels continguts, una implicació incondicional del professorat, una posada en marxa a partir d'inquietuds dels mateixos docents i una proposta que promovia importants canvis en la dinàmica educativa de l'educació física i el circ en les respectives institucions. Ambdues disciplines, a més a més, van aconseguir fer que els coneixements tractats en classe trenquessin amb les fronteres de les escoles i arribessin a les seves famílies i a la seva comunitat. Tot un repte per a l'educació contemporània.

Vam observar que les activitats circenses a l'escola brasilera (Curumim) van començar gràcies, no sols a l'interès del professor, sinó també a la curiositat dels mateixos alumnes. Una actitud promoguda per la pedagogia adoptada per aquesta escola. Aquest projecte comptava amb la presència d'un professor singular, Thiago Sales, implicat en l'art circense i impregnat per aquest com a professor i com a artista, fet que el converteix en un apassionat del circ i de la seva professió, característica "desitjada" en els nostres dies.

Vam percebre que l'objectiu de posar en pràctica les activitats circenses a les classes no era motivat per una voluntat d'adquirir determinades habilitats motrius (encara que això esdevingui sovint), sinó orientat a l'experimentació per mitjà d'elements motivadors i propiciatoris de la creativitat i expressivitat, oferint-se així la possibilitat de fomentar l'autonomia i l'aprenentatge conscient i participatiu de l'alumnat.

D'altra banda, a l'IES Narcís Monturiol, el professor va assenyalar moltes vegades que el seu treball es va elaborar segons un projecte pedagògic orientat a dos objectius principals: el foment de la cooperació i de l'autonomia en l'alumnat. No hi ha dubte que estem davant un projecte estable, arrelat en la institució i en la cultura local fa més de quinze anys i que ens mostra que la regularitat i la continuïtat en l'oferta dels continguts al llarg dels anys escolars rendeix fruits excel·lents dins i fora de l'institut.

En aquest cas, el professor no és artista circense; no obstant això, a partir de les seves ganes d'aprendre més sobre el tema, va cercar d'adquirir nous coneixements per poder adaptar-los a la seva realitat pedagògica. Tot un entusiasta del circ i de l'educació. Aquest esforç va quedar plasmat de manera singular en el seu llibre (Invernó, 2003), avui una referència per al seu institut i per a molts altres a Espanya i l'estranger.

Les activitats circenses, precisament per la diversitat que ofereixen, permeten debatre una sèrie de continguts transversals d'importantíssim valor educatiu, com la camaraderia, el respecte, la cooperació, la tolerància, etc., una possibilitat que va quedar palesa en el discurs d'ambdós professors.

Amb una metodologia i pràctica apropiada, el docent podrà aconseguir que tant els alumnes més hàbils com els menys hàbils puguin assolir els objectius proposats sense cap discriminació, en igualtat de gènere i nivell de desenvolupament tant en les experiències relacionades com en els textos disponibles (Ontañón et al., 2012). A més a més, el gust i interès dels alumnes, apreciats durant aquesta investigació, no poden ser ignorats pels professors que es dediquen a l'ensenyament.

En fi, vam veure dos col·legis, dues realitats, dues propostes singulars i en molts aspectes similars, amb resultats notoris que mereixen atenció i difusió per cercar d'encoratjar altres institucions i professors a conèixer el valor educatiu del circ.

Conflicte d'interessos

Els autors declaren que no tenen cap conflicte d'interessos.

Referències

Abrahão, S. (2011). *Valoración de las actividades circenses en la formación del profesorado de educación física* (Tesi doctoral no publicada). Universidad de Barcelona, Barcelona.

- Aguado, X., Fernández, A. (1992). *Unidades didácticas para primaria II: Los nuevos juegos de siempre*. Zaragoza: Inde Publicaciones.
- Anguera, T. (Org.) (1999). *Observación en la escuela: aplicaciones*. Barcelona: Ed. de la Universitat de Barcelona.
- Baroni, J.F. (2006) Arte circense: a magia e o encantamento dentro e fora das lonas. Goiânia: *Pensar a prática*, 9(1), 81-99.
- Blume, M. (2010). *Akrobatik mit Kindern und Jugendlichen*. Aachen: Meyer & Meyer Verlag.
- Bortoleto, M. A. C., & Machado, G. A. (2003). Reflexões sobre o Circo e a Educação Física. Santo André: *Corpoconsciência*, 2(12), 36-69.
- Bortoleto, M. A. C. (2006). Circo y Educación Física: los juegos circenses como recurso pedagógico. *Revista Stadium* (195), 5-15.
- Bortoleto, M. A. C. (Org.) (2010). Introdução à pedagogia das atividades circenses (Vol. 2). Jundiaí: Fontoura.
- Bortoleto, M. A. C. (2011). Atividades circenses: notas sobre a pedagogia da educação corporal e estética. *Cadernos de Formação RBCE* (pàg. 43-55).
- Bortoleto, M. A. C., & Celante, A. (2011). O ensino de atividades circenses no curso de Educação Física: experiências na universidade pública e privada. A Pereira et al., *Inovações curriculares: experiências no ensino superior*. Campinas: UNICAMP.
- Bortoleto, M. A. C., Claro, T. S., Pinheiro, P. H. G. G., & Serra, C. S. (2011). As artes circenses nas aulas de Educação Física. En E. Moreira & R. Pereira (Orgs.), *Educação Física Escolar: desafios e propostas 2*. Jundiaí: Ed. Fontoura.
- Brozas, M. (1999). *Fundamentos de las actividades gimnásticas y acrobáticas*. León: Universidad de León.
- Coasne, J. (1992). A la découverte des arts du cirque. *Revue EPS* (238), 17-19.
- Coll, C. Palacios, J., & Marchesi, A. (2004). *Desarrollo psicológico y educación*. Madrid: Alianza Editorial.
- Comes, M. García, I., Mateu, M., & Pomar, L. (2000). *Fichero juegos malabares*. Barcelona: INDE.
- Duprat, R. M., & Bortoleto M. A. C. (2007). Educação Física Escolar: Pedagogia e didática das atividades circenses. *RBCE*, 28(2), 171-189.
- Duprat, R. M., & Gallardo, J. P. (2010). *Artes Circenses no âmbito escolar*. Ijuí: Unijuí.
- Fodella, P. (2000). Les arts du cirque a l'école: Dossier arts du cirque. *Revue EPS I* (97).
- Fouchet, A. (2006). *Las artes del circo: una aventura pedagógica*. Buenos Aires: Stadium.
- Gaquiére, R. (1992). Les arts du cirque: Jongler a l'école. *Revue EPS I* (58), 28-30.
- Gil Flores, J., & Rodríguez, G. (1996). *Metodología de la investigación cualitativa*. Málaga: Aljibe.
- Gómez, P. (deseembre, 2007). El circo en la escuela como proyecto. Una propuesta significativa para el desarrollo de los contenidos de la Educación Física escolar. *Revista Educación Física y Deportes* (115). Recuperat de <http://www.efdeportes.com/efd115/el-circo-en-la-escuela.htm>
- Hotier, H. (Org.) (2003). *La fonction éducative du cirque*. París: L'Harmattan.
- Invernó, J. (2003). *Circo y Educación Física: otra forma de aprender*. Barcelona: INDE Publicaciones.
- Invernó, J. (2004). El circo en la escuela. *Tandem. Didáctica de la educación física* (16), 72-82.
- Kelber-Bretz, W. (2007). *Kinder machen Zirkus*. Berlin: Meyer & Meyer.
- Lakatos, E., & Marconi, M. (1991). *Metodologia do trabalho científico*. São Paulo: Atlas.
- Leper, R., & Van Maele, I. (2001). *Circus op school: acrobatie, evenwicht en jongleren*. Holanda: ACCO.
- Mateu, M. (2010). Veure i viure el circ. *Zirkolika* (25), 15.
- Mateu, M., & Bortoleto, M. A. C. (2011). La lógica interna y los dominios de acción motriz de las situaciones motrices de expresión (SME). *Revista Emancipação*, 11(1), 129-142.
- Nicolielo, B. (2012). O circo que inclui todos na educação física. *Revista Nova Escola* (249).
- Ontañón, T. (2012). *Atividades Circenses na Educação Física Escolar: Equilíbrios e Desequilíbrios pedagógicos* (Tesi de mestratge). Universidad Estatal de Campinas, Brasil.
- Ontañón, T., Bortoleto, M. A. C., Duprat, R. M. (2012). Educação Física e Atividades Circenses: O estado da arte. *Movimento*, 18(02), 149-168.
- Pitarch, R. (2000). Els jocs malabars: justificació educativa i aplicació didàctica a l'ESO. *Apunts. Educació Física i Esports* (61), 55-61.
- Price, C. (2012). Circus For Schools: Bringing a Circus Arts Dimension to Physical Education. *PHEnex Journal*, 4(1), 1-9.
- Takamori, F. S., Bortoleto, M. A. C., Liporini, M. O. Palmen, M. J. H., & Di Cavallotti, T. (2010). Abrindo as portas para as atividades circenses na educação física escolar: Um relato de experiência. *Pensar a Prática*, 13(1), 1-16.
- Vendruscolo, C. (2009) O circo na escola. Rio Claro: *Motriz*, 15(3), 729-737.